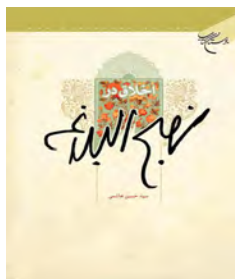


پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی  
رتال جامع علوم انسانی  
کتاب‌شناسی  
ویژه‌ی تربیت اخلاقی



پروفیسر شگاہ علوم انسانی و مطالعات فرہنگی  
پرتال جامع علوم انسانی

## اخلاق در نهج البلاغه



هاشمی، سیدمسیب، قم، مؤسسه‌ی بوستان کتاب، ۱۳۸۸ش، ۲۷۶ صفحه، وزیری.

این اثر گوشه‌هایی از مطالب اخلاقی نهج البلاغه را ترسیم می‌کند که در قالب کلمات و جملات اعجاب‌انگیز، بیماری‌های اخلاقی و خطر آنها و راه‌های درمان را به همه‌ی انسان‌ها ارائه می‌دهد. در قسمتی از مقدمه‌ی کتاب حاضر آمده است: «نهج البلاغه دارویی است که عارفان و عالمان روشن‌ضمیر، وقتی به آن رسیده‌اند، دست از او برنداشته و درمان خویش را در آن یافته‌اند که می‌توان به علامه و فیلسوف شهید «مرتضی مطهری» اشاره کرد؛ او می‌نویسد: «از کودکی با نام نهج البلاغه آشنا بودم و آن را در کتاب‌های مرحوم پدرم (اعلی‌الله مقامه) می‌شناختم. پس از آن، در تمام مدت تحصیل، نام نهج البلاغه بعد از قرآن، بیش از هر کتاب دیگر به گوشم می‌خورد، اما با دنیای نهج البلاغه بیگانه بودم... به اصفهان رفتم و تصادف کوچکی مرا با فردی آشنا با نهج البلاغه آشنا کرد. دست مرا گرفت و اندکی وارد دنیای نهج البلاغه کرد. آن وقت بود که عمیقاً احساس کردم این کتاب را نمی‌شناختم... چهره‌ی نهج البلاغه در نظرم عوض شد، مورد علاقه‌ام قرار گرفت، محبوبم شد».

گردآوری نهج البلاغه به همت «مرحوم سیدرضی» صورت گرفت. سیدرضی (متولد ۱۳۵۹ق و متوفای سال ۱۴۰۶) نامش محمد، کنیه‌اش ابوالحسن، دومین پسر دانشمند «حسین‌بن احمد»، ملقب به «طاهر ذوالمناقب» بود. لقب وی «رضی» است که فارسی‌زبانان او را «سیدرضی» می‌خوانند.

این نوشتار دارای یک مقدمه و سه بخش است که هر بخش فصل‌های متعددی دارد. در مقدمه، اهمیت و ضرورت بحث اخلاق و جایگاه اخلاق در نهج البلاغه تبیین شده است.

امیرمؤمنان 7 در این زمینه فرمودند: «ای کمیل، همانا خداوند پیامبر 9 را تعلیم فرمود. رسول خدا 9 مرا تربیت کرد و من نیز مؤمنان را پرورش می‌دهم و فرهنگ و آداب و رسوم را به مردم بزرگوار خواهم آموخت».

کتاب در سه بخش تنظیم شده است: بخش نخست آن سه فصل دارد: فصل اول، خطر حرکت در سایه‌ی نفس اماره را بیان می‌نماید و راه‌های مقابله و درمان آن را ارائه می‌دهد. در فصل دوم، آثار شکم‌بارگی و راه درمان این بیماری نشان داده شده است. فصل سوم درباره‌ی شهوت‌طلبی، خطرات رذیله و راه‌های مقابله با آن است. بخش دوم هشت فصل دارد: در فصل نخست، افزون بر خطر بیماری کبر، که آثار فردی، اجتماعی و سیاسی آن می‌تواند فرد و جامعه را نابود کند، دلیل‌های ابتلا به این بیماری و درمان آن بیان شده است. فصل دوم درباره‌ی فخرفروشی می‌باشد. فصل سوم، بررسی عصبیت را عهده‌دار است. در این فصل، افزون بر آثار تخریبی عصبیت، به ریشه‌های آن اشاره شده که جهل از مهم‌ترین آنها به شمار می‌رود.

در فصل چهارم، مطالبی درباره‌ی حرص، نکوهش و درمان آن عنوان شده‌اند. از دلایل مهم ابتلا به این بیماری، بدگمانی به خداست. فصل پنجم، درباره‌ی حسد است. فصل بعدی به بیان عجب، نکوهش و مفساد آن اشاره دارد. فصل هفتم، درباره‌ی ریاست می‌باشد. در این فصل، افزون بر نکوهش آن، عوامل ایجاد ریا و درمان آن بیان شده و نشانه‌های ریاکار نیز آمده است. نکاتی درباره‌ی غضب در فصل پایانی این بخش جای دارد. در این فصل، عوامل خشم و راه درمان آن بیان شده‌اند.

بخش آخر، درباره‌ی رذایل زبان است که هفت فصل دارد: فصل نخست درباره‌ی غیبت و نکوهش آن است و در آن، ریشه‌ها و انگیزه‌های غیبت‌کننده بیان شده‌اند. فصل بعدی تعریفی از دروغ، نکوهش و راه درمان آن توجه دارد. فصل چهارم، درباره‌ی تهمت است و ریشه‌های بروز و ظهور آن را عنوان می‌کند. بهترین راه درمان شخص مورد اتهام، دوری از مواضع اتهام است.

فصل پنجم، عهده‌دار بحث سخن‌چینی است. در این فصل، ضمن نکوهش سخن‌چینی،

فرق آن با سعایت بیان شده و در پایان به راه درمان اشاره گشته است. ناسزاگویی در فصل ششم مورد بحث قرار می‌گیرد. از مهم‌ترین راه‌های درمان آن، یاد معاد است. فصل هفتم، در زمینه‌ی استهزاست. در این فصل نیز به تعریف، نکوهش و راه درمان آن اشاره می‌شود. جهان کنونی، جهان تبلیغ و ارتباطات است. نبرد واقعی این عصر، نبرد اندیشه‌هاست. امروزه، اگرچه تانک‌ها و جنگنده‌های بمب‌افکن و امثال آن هنوز هستند، ولی کارآیی و تأثیرگذاری شگرفی را که پیش از این داشتند، از دست داده‌اند؛ به همین دلیل، جایگاه خویش را به سلاح فکر و اندیشه سپرده‌اند.



### اخلاق تبلیغ در سیره‌ی رسول‌الله ﷺ

مسینی، سیدمرتضی، قم، انتشارات مرکز جهانی علوم اسلامی،  
۲، تابستان ۱۳۸۵ش، ۱۷۶ صفحه، (رقعی).

امروزه، تبلیغ و تبلیغات سرنوشت نبرد را رقم می‌زند. هزاران ایستگاه فرستنده‌ی رادیویی و تلویزیون، ده‌هزار استودیو فیلم‌سازی و ضبط موسیقی، صدها هزار پایگاه اینترنتی و میلیون‌ها شماره روزنامه، مجله و هفته‌نامه و... - همه و همه - بخشی از این ابزار این رویارویی عظیم است.

مسیحیت، یهودیت و مکاتب انحرافی امروز، با سرمایه‌گذاری هنگفتی در این عرصه گام نهاده‌اند و با صرف بودجه‌های بسیار کلان و سرسام‌آور، درصدد تسخیر اذهان انسان‌هایند. در بخشی از این نوشتار می‌خوانیم: «مجموع این عوامل به همراه حس انسان‌دوستی و حقیقت‌طلبی ایجاب می‌کند که انسان‌هایی مسلمان، مؤمن، وارسته و آراسته به فضایل اخلاقی، به عنوان مبلغ اسلامی، قدم به میدان گذارند و به هدایت و ارشاد انسان‌ها قیام کنند. آنان را از دسیسه‌های شیاطین روزگار آگاه سازند و به آیین اسلام فراخوانند.

آری! مبلغ اسلامی برای نبرد با اندیشه‌های باطل و راهنمایی مردم به پا می‌خیزد؛ از این رو، برای به دوش گرفتن مسئولیت این امر خطیر و نیز توفیق در تبلیغ، نیازمند به دست آوردن پاره‌ای از لوازم تبلیغ است. او باید، ابتدا، خود را از نظر روحی و روانی برای این امر

مهم مهیا کند و سپس ملکات و فضایل اخلاقی را در خود زنده سازد. در میان این فضایل، برخی را باید بیش از دیگر موارد، مورد تأکید قرار دهد، چون راه‌گشای وی در تبلیغ است. این ویژگیها را «اخلاق تبلیغ» می‌نامیم و سعی داریم در نوشتار حاضر، که در سه بخش تدوین شده است، به شرح شماری از آنها بپردازیم.

بخش اول این کتاب، به مفاهیم و کلیات اختصاص دارد؛ واژه‌های «اخلاق، تبلیغ و سیره» تعریف شده، سپس اهمیت تبلیغ، اخلاق تبلیغ و ضرورت بحث از آن در سیره، مطرح گردیده و با نگاهی اجمالی به پیشینه تاریخی تبلیغ، این بخش به پایان رسیده است.

بخش دوم به بررسی اخلاق فردی تبلیغ و کاویدن صفاتی مانند «ایمان، علم، اخلاص، تقوا، ساده‌زیستی، آراستگی، شجاعت و استقامت» اختصاص دارد.

در بخش سوم، اخلاق اجتماعی تبلیغ پرداخته، «تواضع، حسن خلق، پیشگامی در امور و شرح صدر» را مورد بررسی قرار داده‌ایم.

در پرداختن به مصادیق اخلاق تبلیغ، تلاش شده است که ابتدا به تعریف لغوی و اصطلاحی هر کدام و سپس به اهمیت، ضرورت و آثار آن در تبلیغ پرداخته و نمونه‌های هر کدام، از سیره‌ی اخلاقی و تبلیغی پیامبر خدا ﷺ به عنوان الگو ارائه شود.



### سیره‌ی اهل‌بیت : در جذب مخالفان

مهدی زیدی، سیدمحسن، قم، مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی، ج ۱، ۳۸۸ اش، ۱۳۵ صفحه، (رقعی).

این نوشتار، در یک مقدمه و سه فصل تدوین شده است. در مقدمه، مسئله و ضرورت تحقیق، پیشینه‌ی تحقیق، مشکلات پژوهش، تبیین واژه‌های کلیدی و اصول ثابت و متغیر در سیره تبیین گشته و نیز واژه‌ی اخلاق بررسی شده است.

در فصل نخست، درباره‌ی «نقش اخلاق اهل‌بیت : در جذب مخالفان» پژوهش شده و نتیجه گرفته است که یکی از عوامل مؤثر در جذب مخالفان، رعایت اخلاق حسنه توسط اهل‌بیت : بوده است. آنها با اخلاق و کردار نیکوی خویش، مخالفان را به راه راست جذب می‌کردند و با رعایت مصالح و شرایط طرف مقابل، گاهی، با عفو و گذشت، گاهی، با ایثار

و فداکاری، گاهی، با حلم و بردباری، گاهی، با بذل و بخشش و همیشه با عدالت و انصاف، رعایت کرامت انسان‌ها و وفای به عهد، مخالفان را به اسلام متمایل می‌ساختند و اگر این سیره‌ی اخلاقی نبود، اسلام رشد نمی‌کرد.

در فصل دوم، «نقش علم و آگاهی اهل‌بیت : در جذب مخالفان» تبیین شده و نتیجه گرفته است که یکی از عوامل جذب مخالفان، علم و آگاهی اهل‌بیت : بوده است. آنها با آگاهی و دانایی‌شان، گاهی، با سخنرانی‌ها و خطبه‌ها و گاهی با استدلال‌های منطقی و قرآنی، مخالفان خود را هدایت می‌کردند.

در فصل سوم، نقش قدرت و توانایی سیاسی و اجتماعی اهل‌بیت : در جذب مخالفان مورد پژوهش قرار گرفته و به این نتیجه رسیده است که یکی از عوامل مؤثر در جذب مخالفان، قدرت و توانایی سیاسی و اجتماعی می‌باشد. اسلام به مثابه دینی جامع و کامل، دارای سیستم حکومتی و برنامه‌ی دفاعی است، زیرا دفاع، طبیعی و فطری است، ولی اسلام با وجود این قوه‌ی دفاعی، اصول اخلاقی خود را نیز زیر پا نمی‌گذارد و هیچ‌گاه آغازگر جنگ نبوده است. وقتی مخالفان، قدرت اسلام را هماهنگ با اصول اخلاقی دیدند، تسلیم زود شدند و ایمان آوردند.

پس در این پژوهش، فرضیه‌های زیر به اثبات رسید:

۱. اهل‌بیت : در جذب مخالفانی که عنادی با حق نداشتند، موفق و پیروز بودند.
۲. اهل‌بیت : در شرایط مختلف، شیوه‌های ویژه‌ای در جذب مخالفان داشتند و در هر شیوه موفق بودند.

بنابراین، اهل‌بیت : به عنوان تجسم عینی آموزه‌های اسلام، در هدایت انسان‌ها به سوی نور موفقیت‌های بزرگی به دست آوردند. آنان موارد زیادی، از کسانی که دشمنی ریشه‌داری با اسلام داشتند، دوستان فداکار و جان‌نثار اسلام ساختند.

#### رابطه دین و اخلاق



#### رابطه دین و اخلاق

عالمی، سیدمحمد، قم، مؤسسه‌ی بوستان کتاب، چ، ۱۳۸۹ ش، ۲۸۰، صفحه، وزیری.

دین و اخلاق تمام وجوه حیات معنوی انسان را پوشش می‌دهند و از سطحی‌ترین لایه‌های زندگی گرفته تا عمیق‌ترین جنبه‌های روح و جان آدمی نفوذ دارند و می‌توان در پرتو این دو نهاد اختصاصی انسانی، سعادت حقیقی و کمال نهایی را به چنگ آورد؛ از این رو، دین و اخلاق، دغدغه‌ی انسان‌های زیادی بوده است.

با وجود اهمیت دین و اخلاق و همراهی این دو در دوره‌های مختلف تاریخ و تأثیر انکارناپذیر آنها در تعالی انسان‌ها، در تاریخ مغرب‌زمین اتفاقاتی رخ داده که بحث از نسبت دین و اخلاق به صورت جدی مورد پرسش قرار گرفته است و اندیشمندان درباره‌ی ربط و نسبت این دو به تأمل نشست‌اند. نتیجه‌ی این تأمل‌ورزی، پی‌ریزی نظریه‌هایی در این باب است. البته هدف این نیست که این پرسش در گذشته مطرح نبوده یا در غیر دنیای غرب مطرح نشده، بلکه هدف این است که نگرش جدید به این مسئله، متأثر از تحولاتی است که پس از رنسانس در غرب رخ داد. آنچه در این کتاب اشاره می‌شود، بحث و بررسی دیدگاه‌های مطرح در باب نسبت دین و اخلاق می‌باشد و نیز ارائه‌ی دیدگاهی نویسنده‌ی کتاب از نظر واقعیت دین و اخلاق، آن را در خور دفاع دانسته است.

روش این تحقیق براساس مطالعه‌ی کتاب‌خانه‌ای و سیر تدوین این رساله به این صورت است که ابتدا دیدگاه‌های مطرح درباره‌ی دین و اخلاق براساس منابع کتاب‌خانه‌ای توصیف و تبیین می‌شود. سپس مورد نقد و بررسی قرار می‌گیرند و قوت‌ها و ضعف‌های هر یک بیان و در پایان، دیدگاه موردنظر نویسنده به بحث گذاشته می‌شود.

بحث رابطه‌ی دین و اخلاق در غرب، یکی از مباحث مطرح و پرتألیف به شمار می‌رود و پژوهشگران ده‌ها جلد کتاب و مقاله درباره‌ی نسبت دین و اخلاق نگاشته‌اند. البته در زبان فارسی، در این موضوع کتاب‌های زیادی به صورت مستقل نوشته نشده، ولی در مجلات و بخش‌هایی از کتاب‌ها این بحث مطرح گشته است.

کتاب‌هایی که به زبان فارسی در این موضوع نوشته شده‌اند، عبارت‌اند از: *دین و اخلاق*، نوشته‌ی «ماریه سید قریشی» و *دین در ترازوی اخلاق*، نوشته‌ی «ابوالقاسم فنایی». همچنین فصلی از کتاب *فلسفه‌ی اخلاق* «استاد مصباح یزدی» به این موضوع اختصاص دارد و در بخش‌هایی از کتاب‌های دیگر و نیز در مطبوعات این موضوع شرح داده شده است.



نویسنده‌ی کتاب در بخشی از مقدمه، درباره‌ی انگیزه‌ی خود برای تألیف این اثر می‌نویسد: «روشن است تمام تحقیقاتی که در یک موضوع انجام می‌شوند، اشتراکی دارند، اما آنچه انگیزه‌ی محقق می‌شود در انجام تحقیق جدید در یک موضوع که دیگران به آن پرداخته‌اند، موارد و مطالبی است که دیگر تحقیقات به آنها نپرداخته یا اگر پرداخته‌اند، خوب انجام نشده است. انگیزه‌ی راقم این سطور در انتخاب این موضوع، همین امور پیش گفته بود. آنچه این تحقیق را از کارهای انجام‌شده ممتاز می‌کند، پرداختن به این موضوع از زاویه‌ای خاص است که در تحقیقات دیگر پرداخته نشده یا اگر هم در بعضی موارد به آنها توجه شده، به اجمال و گذرا انجام شده است.»

قلمرو و جایگاه علمی این بحث نیز موضوعی مهم به شمار می‌رود. بحث از رابطه‌ی دین و اخلاق از مسائل کدام علم است؟ آیا تحقیق درباره‌ی رابطه‌ی دین و اخلاق، بحثی کلامی و از وظایف متکلم است یا این بحث مربوط به مبادی تصویری و تصدیقی اخلاق می‌باشد و بنابراین، جایگاه بحث آن، فلسفه‌ی اخلاق است یا مربوط به مباحث فلسفه‌ی دین می‌باشد؟ براساس مطالب این کتاب، می‌توان رابطه‌ی دین و اخلاق را در هر سه علم مطرح ساخت و اندیشمندان هر یک از این علوم باید به با توجه به وظایفشان آن را بررسی نمایند. بنابراین، رابطه‌ی دین و اخلاق، از مسائل و موضوعات هر سه علم به شمار می‌رود. اندیشمندان در هر سه حوزه‌ی علمی، با توجه به اغراض، اهداف و وظایفشان می‌توانند این موضوع را مورد بحث قرار داده، به کند و کاو درباره‌ی زوایای گوناگون آن اهتمام ورزند. کتاب حاضر در چهار فصل، رابطه‌ی دین و اخلاق را بررسی کرده است: کلیات و مفاهیم، اتحاد دین و اخلاق، تباین دین و اخلاق و تعامل دین و اخلاق، عناوین فصول چهارگانه‌ی این اثرند.

در پایان این اثر، نمایه‌ای از آیات، روایات، اعلام و موضوعات نیز درج شده است.

## مبانی و مفاهیم اخلاق اسلامی در قرآن

فهیم‌نیا، محمدمسین، قم، مؤسسه‌ی بوستان کتاب، ۱۳۸۹، ۱۴۲۴ صفحه، وزیری.





فطرت آدمی کمال خواه و خداجوست؛ از این رو، می‌کوشد خود را به سوی تکامل ببرد و استعدادهایش را به رشد برساند. در این فرایند، عوامل تشویق‌کننده و نیز بازدارنده در وجود او در حال فعالیت‌اند و هر یک او را به سوی می‌برند. هرگاه عوامل بازدارنده بر انسان غلبه کنند، فلسفه‌ی وجودی‌اش از فراموش می‌شود. در این غفلت خانمان‌سوز، همه‌ی استعدادها به هدر می‌رود و سطح توقع انسان تا حد حیوان کاهش می‌یابد. در چنین شرایطی، انسانی که باید رو به خدا می‌داشت و به او نظر می‌کرد و هدفی جز رضایت و رضوان حضرت حق نداشت، اکنون، تنها به خور و خواب و شهوت می‌اندیشد و از آسمان و آن سوی طبیعت بریده است.

در چنین شرایطی، نقش بزرگ انبیای الهی و امامان معصوم : مشخص می‌شود؛ آنان با تذکراتی به موقع و اندازها و بشارت، رابطه‌ی انسان را با خدا، مردم، پدر و مادر، معلم و استاد، همسایه و دوست، فامیل و حتی ارتباط او را با همه‌ی هستی مشخص می‌کنند و هدف‌های عالی را به یاد می‌آورند.

این تذکرها، اندرزها و تبشیرها را «اخلاق» می‌نامیم. همه‌ی پیامبران مبعوث شدند تا رفتارها و کردارهای مردم را تصحیح کنند و آنان را به اخلاق نیکو برانگیزانند و پیامبر (ماص) آخرین آنها بود که برای تکامل چنین اخلاقی مبعوث شدند، چنان که خود ایشان می‌فرماید: «انی بعثت لاتمم مکارم‌الاخلاق؛ من برانگیخته شدم تا مکارم اخلاق را تکامل بخشم».

ادامه‌ی رسالت پیامبران و امامان معصوم : را عالمان دینی برعهده دارند تا اخلاق را از هر نظر در خانه، مدرسه، کارخانه و اداره یاد دهند و همگان را به وظایف خویش آشنا سازند. این نکته‌ی مهم در روزگار ما خود را به صورت نیازی مبرم و ضروری نشان داده می‌دهد و در اداره‌ها و سازمان‌های گوناگون کارایی دارد؛ از این رو، سلسله مباحث اخلاقی برای کارکنان اداره‌ها برگزار شد.

«محمدجواد خالقی» در بخشی از مقدمه این اثر می‌نویسد: «کتاب حاضر، متشکل از مجموعه بحث‌های اخلاقی است که فقیه متتبع و معلم اخلاق، «حضرت آیت‌الله مظاهری» در جمع کارکنان اداره‌ها مطرح کرده‌اند که پس از پیاده شدن نوار، استخراج منابع،

مستندسازی و ویرایش، به صورتی که اکنون ملاحظه می‌کنید، درآمده است. انتشار این اثر به مناسبت هفته‌ی دولت است؛ از این رو آن را به شهدای گران قدر دولت، به ویژه دو شهید والامقام، «رجایی» و «باهنر»، تقدیم می‌کنیم.

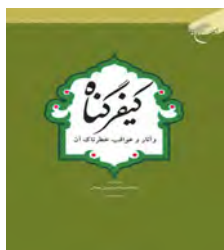
یادآور می‌شویم که این گونه بحث‌های اخلاقی را با حضور استادان ارجمند، آیات عظام «جوادی آملی»، «احمدی میانجی»، «شاه‌آبادی»، «مؤمن»، «استادی»، «اشتهدادی» و «تهرانی» پی‌گیری و برگزار کرده‌ایم و به زودی در مجموعه‌ی دیگری به چاپ خواهد رسید. درباره‌ی ارزش کار اداریان باید گفت که اقتصاد هر مملکتی متوقف بر کار است؛ کار تولیدی، کار توزیعی و کار خدماتی. از نظر اسلام، قرآن و روایات اهل بیت، کارهای خدماتی مانند اداره‌ها اهمیت بیشتری دارند، یعنی اسلام که مردم را بر کار تولیدی و کار توزیعی مانند تجارت سفارش کرده، به کار خدماتی بیشتر اهمیت داده و بر آن تأکید کرده است تا جایی که می‌توان گفت عبادتی بالاتر از خدمت به جامعه نیست.

براساس مطالب کتاب، ثواب کار خدماتی، از نماز شب، روزه‌ی مستحبی، حج و حتی جهاد بالاتر می‌باشد. در روایتی آمده است: «قضاء حاجه المؤمن يعدل سبعین حجه مبروره؛ برآوردن حاجت مردم، مساوی با هفتاد حج مقبول است». در این باره، اگر همین یک روایت بود، قبول آن مشکل می‌نمود و به نوعی توجیه می‌شد، ولی این روایت، پی در پی و متواتر، نقل گشته و به همین دلیل، یقین‌آور است.

در سیره‌ی پیامبر ﷺ آمده است که پیغمبر اکرم ﷺ، همیشه، می‌کوشیدند که گره‌ای از کار مسلمانی باز کنند یا اگر امیرمؤمنان 7 گره‌ای از کار مسلمانی می‌گشودند، برایشان از نماز شب خوشحال‌کننده‌تر بود. از تاریخ و سیره‌ی پیامبر ﷺ و ائمه : به خوبی فهمیده می‌شود که بی‌اعتنا بودن به کار مسلمانان و توهین کردن به آنان، به اندازه‌ای برای آن بزرگواران ناراحت‌کننده و غم‌انگیز بود که حتی اگر فرزندشان از دنیا می‌رفت، آن قدر ناراحت نمی‌شدند.

ارزش کار اداریان، خدمت خالصانه، نتایج اخلاص، پرهیز از منت‌گذاری، پرهیز از عجب، ویژگی‌های مدیران موفق، نتایج سعه‌ی صدر، مدیران و امتحان الهی، اهمیت خردورزی، احتیاط در مدیریت، اهمیت دادن به شخصیت انسان‌ها و برخورد‌ها، نقش تهذیب در

سامان‌دهی کارها، خدمت‌گزاری و آرامش، حساسی از منصب‌داران در قیامت و جبران کوتاهی و گناه (توبه)، از مهم‌ترین عناوین کتاب حاضرند.



## کیفر گناه و آثار و عواقب خطرناک آن

رسولی مملاتی، سیدهاشم، قم، مؤسسه‌ی بوستان کتاب، ۲۲، ۱۳۸۷ش، وزیری.

این کتاب با استناد به قرآن کریم و سیره‌ی پیشوایان معصوم، ابعاد گوناگون عواقب و آثار دنیوی گناه بر افراد و اجتماع را بررسی کرده است.

کمک برای از بین بردن مفسد اخلاقی اجتماعی و جلوگیری از انجام گناه و خطراتی که جامعه را تهدید می‌کند، از اهداف اصلی تحریر کتاب حاضر است.

این کتاب دربردارنده‌ی هشت بخش کلی با عناوینی مانند معنای گناه، گناه؛ عامل دگرگونی نعمت‌ها و نابودی ملت‌ها، گناه؛ نوعی بیماری، گناه؛ عامل پرده‌داری، گناه؛ عامل کفر انسان و گناه؛ سلب‌کننده‌ی آرامش خاطر است.

در هر بخش از این نوشتار، برای تأثیرگذاری بیشتر مضامین، به تناسب مطالب، داستان‌هایی از قرآن کریم و کتاب‌ها دینی آورده شده است.

ارتباط گناه و کیفر، داستان قوم ثمود، سخنانی از دانشمندان معاصر، ملت‌های گذشته، قسم دروغ و سزای آن، عقیل‌بن ابی‌طالب در مجلس معاویه، ندامت خلیفه‌ی اول هنگام مرگ، مکالمه با اهل گورستان و برادران یوسف 7، از مباحث طرح‌شده در این کتاب می‌باشد.

افزون بر قرآن کریم، کتاب‌های ارشاد شیخ مفید، امالی شیخ صدوق، اندیشه‌های فروید، اصول کافی، راه زندگی، رجال‌کشی، لذات نفس، علل‌الشرایع و کشکول، از منابع مورد استناد در تألیف این اثرند.

در این کتاب، صرف نظر از آیات قرآنی و روایات دینی، از منابع و مآخذ علمی و داستان‌های پیشینیان نیز استفاده شده است تا مجموعه‌ای از خطراتی که گناه و بی‌بندوباری برای جامعه به دنبال دارد، بیان شود.

- در این مجموعه، به تعدادی از آثار دنیوی گناه اشاره شده است که عبارت‌اند از:
- گناه بیماری خطرناکی است که اگر مداوا نشود، به مراتب از بیماری‌های جسمی خطرناک‌تر است.
  - گناه مانع دعا و استجابت آن می‌شود.
  - گناه ملت‌ها را نابود می‌کند.
  - گناه پرده‌های اجتماعی را می‌درد.
  - گناه اساس خوشبختی را، که آرامش خاطر است، از انسان می‌گیرد.
  - گناه عمر را کوتاه می‌کند.
  - گناه انسان را به فکر و انکار مقدسات دینی می‌کشاند.
  - گناه زندگی را برانسان سخت و دشوار می‌سازد.
  - گناه موجب بدبختی، رنج، درد و مصیبت می‌شود.
- اگر بخواهیم خلاصه‌ای از آنچه در این اثر شرح شده است، بیان نماییم، می‌توانیم به این موارد اشاره کنیم:
۱. از جمله آثار خطرناک گناه، مبتلا ساختن انسان به کفر و بی‌دینی است.
  ۲. بیشتر افرادی که در هر زمان با ادیان و پیامبران الهی به مبارزه برخاسته یا از دین برگشته‌اند، می‌خواستند، آزادانه، شهوترانی کنند و چون انبیای الهی و دستوره‌های آنان را با امیال نفسانی خود مخالف می‌دیدند، راه انکار و مخالفت با آنها را می‌پیمودند.
  ۳. از گناهانی که در کشاندن انسان به کفر مؤثر است، پیروی از هوای نفس و انجام خواسته‌های نفسانی می‌باشد؛ از این رو، رهبران مذهبی، پیروان خود را به شدت از پیروی هوای نفس برحذر داشته‌اند.
  ۴. تکبر و خودپسندی نیز خوی زشتی است که گذشته از آلوده ساختن انسان به گناه، صدها بدبختی هم به بار می‌آورد.
  ۵. از صفات نکوهیده‌ی دیگر که در این باره بسیار مؤثر است، حسد می‌باشد که از پذیرفتن حق و انجام دستوره‌های نورانی رهبران الهی جلوگیری می‌نماید.
  ۶. از گناهان بسیار زشت، که پرده حیا و شرم را می‌درد و یکسره انسان را به کفر، بی‌دینی و جنایات خطرناک دیگر می‌کشاند، شراب‌خواری است.

۷. به طور کلی، گناه و بی‌بندوباری، موجب بی‌علاقگی انسان به دستوره‌های مذهبی و دینی است و برای نجات نسل جوان باید به هر نحو که میسر است، آنها را از گناه و محیط‌های گناه آلود دور کرد.

در پایان این اثر، فهرستی از آیات، روایات، اشعار، اشخاص، مکان‌ها و کتاب‌ها نیز درج شده است.



## مدیران و اخلاق اسلامی

مسین‌زاده، ممدعلی، قم، مؤسسه‌ی بوستان کتاب، ۱۴۰۴، ۳۸۶ش، ۲۲۰ صفحه، وزیری.

براساس مطالب کتاب، مدیران باید توان‌ها و ابزارهای گوناگونی داشته باشند تا بتوانند در برنامه‌ریزی، اجرا و نظارت، کارها را به درستی پیش ببرند. در این میان، یکی از ویژگی‌های بارز آنان، اخلاق اسلامی است.

این ویژگی، چونان چتری محکم، مطمئن و زیبا، همه‌ی کارهای آنان را تحت پوشش قرار می‌دهد و به آنها «بود» و «نمود» می‌بخشد.

اثر حاضر با توجه به ضرورت اخلاق اسلامی برای مدیران، آموزه‌های دینی را از قرآن و روایت‌های اسلامی استخراج کرده و آنها را با سرفصل‌های مدیریتی شرح و توضیح داده است. به عقیده‌ی نویسنده‌ی اثر، فرعون، چنگیز و هیتلر و مانند آنان، از روز نخست بد نبودند، ولی آن گاه که بر قدرت، رفاه و امکانات دست یافتند و در کنار آنها، هیچ عامل بازدارنده‌ای قرار نگرفت، از طغیان‌گری و گردن‌کشی سر برآوردند.

ما هم نباید گمان کنیم قیاس ما با فرعون‌ها و طغیان‌گران، مع‌الفارق است و نباید تصور کنیم ما را چه به انحرافات و طغیان؟ ما را چه به خیانت و گناه؟ ما چنین و چنانیم، ما اهل نماز و روزه‌ایم، ما اهل قرآن و عترتیم و... .

باید بدانیم که سرکشی و طغیان هرکس، به اندازه‌ی توان و جایگاه اجتماعی اوست. کسی که ضعیفی را با غرض شخصی از کار بی‌کار می‌کند، روح انتقام‌جویی و ستمگری‌اش را آشکار ساخته است که اگر می‌توانست، بیش از اینها ستم می‌کرد؛ بنابراین، هر عملی -خوب

یا بد- ماهیت درونی افراد را نشان می‌دهد، چه به ظاهر کم باشد یا زیاد، کوچک باشد یا بزرگ؛ اعمال به ظاهر جزیی و کوچک، همانند تکه‌ای کوچک از یک طاقه پارچه‌ای است که آینه‌ی تمام‌نمای کیفیت بقیه‌ی پارچه را نشان می‌دهد.

از مطالب کتاب نتیجه گرفته می‌شود که هر مدیر و مسئول همان گونه که در اداره، پیشوایی و رهبری عده‌ای را عهده‌دار است و در رأس هرم قرار دارد، باید در سلامتی نفس و تربیت درست نفس خود نیز همچنان در رأس باشد تا شایسته‌ی رهبری آن جمع قرار گیرد. افزون بر امور اداری، در تقوا نیز باید حرف اول و آخر را او بزند.

همچنین نباید از عاقبت کار غافل بود. مؤمن عاقل باید هر لحظه حساب عمل خود را داشته باشد، اعمال خود را محک بزند و هر روز عمل خود را به کتاب خدا و سنت اهل بیت : عرضه بدارد تا مبادا از مسیر عدالت انحراف یافته، غافل باشد. او باید به یاد آورد گذشتگانی را که در آغاز مؤمن بودند و سرانجام منحرف شدند.



### نقطه‌های آغاز در اخلاق عملی

مهدوی‌گنی، ممدرضا، تهران، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، ۱۹۹۵، ۳۸۵ش، ۷۱۵ صفحه، وزیری.

چنان که می‌دانیم، علم اخلاق در پی دست یافتن به قواعدی است که به کار بستن آنها موجب نیل به خیر و سعادت می‌شود. البته اخلاق، مجموعه‌ای از احکام و دستورهایی نیست که باید در عمل به کار بسته شود و شامل مطالعه‌ی نظری و فلسفی (اخلاق نظری) هم می‌گردد.

هدف اصلی اخلاق نظری، کشف بنیادهایی است که همه‌ی کردارهای انسانی باید بر آن استوار شود. در آیین اسلام، همه‌ی آموزه‌های اخلاقی از سرچشمه‌های زلال وحی و تعالیم انبیا نشئت گرفته‌اند؛ رنگ غالب اسلام، اخلاق است و آیات قرآن کریم و احادیث معصومان : سرشار از آموزه‌های تربیتی و اخلاقی می‌باشد. افزون بر این، در تاریخ اسلام، بزرگان دانش و اخلاق کتاب‌های اخلاقی بسیاری با الهام از قرآن و روایات نوشته‌اند. ادبیات



فارسی نیز همچون آینه‌ای، تجلی‌گاه اخلاقیات اسلامی می‌باشد؛ برای نمونه، می‌توان از *گلستان و بوستان سعدی*، *دیوان شمس*، *مثنوی معنوی* و... نام برد. کتاب‌های اخلاقی «علامه مجلسی» (م ۱۱۰ق)، *معراج‌السعاده* و *مثنوی* «ملاحمد نراقی» (م ۱۲۴۴ق) نیز از نمونه‌های ممتاز کتب اخلاقی‌اند. افزون بر کتب مزبور، که به نوعی تفسیر و تبیین آموزه‌های اخلاقی آیات و روایات است، در روزگار ما نیز به منظور تنظیم و طرح‌ریزی نظام اخلاقی اسلام و برای دستیابی به باطن مفاهیم اخلاقی آن تلاش شده است؛ برای نمونه، کتاب *ارزشمند فلسفه‌ی اخلاق* «استاد مطهری»، نمونه‌ی چنین کوشش‌هایی است.

متأسفانه، باید اذعان نمود که در دهه‌های اخیر، پژوهشگران شیعه چندان برای تدوین کتب اخلاقی نکوشیده‌اند و با عنایت به این که شاکله‌ی اصلی آیین مقدس اسلام، اخلاق و اصلی‌ترین هدف آن سعادت است، به نظر می‌رسد صاحب‌نظران حوزه و دانشگاه باید برای طرح‌ریزی و تدوین کتب متنوع اخلاقی بیشتر بکوشند و نظام اخلاقی اسلام با توجه به روش‌های جدید علوم انسانی سامان داده شود و صد البته، توجه به مباحثی همچون فلسفه‌ی اخلاق، اخلاق در مدیریت، اخلاق سیاسی، اخلاق و روبرویی با تقدیر تکنولوژیک و... باید در زمره‌ی اولویت‌های پژوهندگان مسلمان قرار گیرد.

از کتاب‌های اخلاقی‌ای که پس از پیروزی انقلاب اسلامی به زیور طبع آراسته شده است، کتاب *اخلاق عملی* «حضرت آیت‌الله مهدوی کنی» جایگاه ویژه‌ای دارد. این کتاب، که در سال ۱۳۷۱ش، کتاب سال برگزیده شد، مجموعه سخنرانی‌های معظم‌له در جلسات درس اخلاق دانشگاه امام صادق 7 می‌باشد که پس از تنظیم و گردآوری به همت «حضرت حجت‌الاسلام علی‌دوست»، به علاقه‌مندان ارائه گردیده است.

نویسنده در مقدمه‌ی کتاب، با اشاره به تاریخ علم اخلاق در اسلام، به دیدگاه‌های گوناگون در این باره اشاره نموده و با تقسیم‌بندی اخلاق به اخلاق نظری، اخلاق تطبیقی و اخلاق عملی، درباره‌ی اخلاق عملی بحث کرده است. ایشان اخلاق عملی را مشتمل بر آداب و دستورهای ویژه‌ای دانسته است که التزام به آنها در مسیر تزکیه و تهذیب ضرورت دارد و ما را به هدف نزدیک‌تر می‌سازد.

ناگفته نماند که نویسنده در مقدمه‌ی کتاب، ضمن این که اخلاق عملی را ثمره‌ی نیت مؤمن می‌داند که اصل و سرچشمه‌ی فضیلت‌های اخلاقی اوست، به ۲۱ نقطه‌ی آغاز در اخلاق عملی نیز که سرفصل‌های این اثر را تشکیل می‌دهند، اشاره کرده است. البته یادآور شده است که تحدید و مرزبندی در امور معنوی و جریان‌ات مستمر کیفیات باطنی و اخلاقی بسیار دشوار می‌باشد و طبقه‌بندی مورد نظر، که از معرفت نفس آغاز و به زهد و قناعت ختم می‌شود، بسته به افراد و اشخاص و شرایط، شدت و ضعف می‌یابد و نمی‌توان نسخه‌ای واحد برای همه‌ی سالکان الی‌الله تجویز نمود، زیرا اصول کلی حاکم بر اخلاق و مصادیق واجب، مستحب، حرام، مکروه و مباح، برای همه یکسان نیست.

معظم‌له، در ذیل هر یک از عناوین مورد بحث، با بیان آیات و روایاتی، به شرح و بسط موضوع اهتمام می‌ورزد و با توضیح و تبیین هر یک، برای روشن کردن موضوع می‌کوشد. چون این کتاب برگرفته از مجموعه سخنرانی‌های حضرت آیت‌الله مهدوی کنی است، شیوه‌ی طرح مباحث آن بسیار مناسب و در خور توجه بوده، روانی و سلاست ویژه‌ای دارد و چون برای جمع حاضر بیان شده است، برخلاف برخی آثار تألیفی، دچار برخی تکلف‌ها و پیچیدگی‌ها نشده است تا جایی که گویی خواننده، همواره، خود را در محضر استاد حاضر می‌بیند و زیبایی کلام او را حس می‌کند و از این نظر، به کتاب‌های استاد شهید مرتضی مطهری شباهت دارد که مطالب دشوار علمی را ساده و دلپذیر بیان کرده است.

با این اوصاف، مطالعه‌ی کتاب حاضر و آشنایی با نقطه‌های آغازین، می‌تواند شروع خوبی برای حرکت در صراط مستقیم اخلاق و تعالی انسانی و اسلامی و رسیدن به قله‌های عالی‌ترین خصلت‌های انسانی باشد؛ انسانی که می‌تواند به یاری خدا و مجاهدت و ریاضت، به مرتبه‌ی «نفس مطمئنّه» نائل آید و در مقام قرب الهی جای گیرد.



## راهکارهای عملی آموزش اخلاق و مهارت‌های زندگی

ابراهیمی، احمد، قم، مؤسسه‌ی بوستان کتاب، ۳، ۳۸۹، ۱۳۸۹ش، ۲۳۶ صفحه، (رقعی).

با توجه به این که آموزش اخلاق و مهارت‌های زندگی، هدف اصلی دستگاه آموزشی- تربیتی‌اند، این کتاب می‌کوشد راهکارها و مسیر این هدف را به منظور باروری قوه‌ی خلاقیت دانش‌آموزان در عرصه دانش و زندگی بررسی کند.

امروزه، با وجود پیشرفت‌های علمی بشر و تأثیرات آن در شیوه‌ی زندگی، هنوز، بسیاری از افراد فاقد توانایی و مهارت‌های لازم و اساسی‌اند که آنان را در رویارویی با مسائل و مشکلات زندگی روزمره آسیب‌پذیر می‌سازد.

متخصصان و صاحب‌نظران، با توجه به نقش کلی آموزش و تأثیر آن در پیش‌گیری از بروز مشکلات اجتماعی و شیوه‌ی برخورد بهنگام و مؤثر با آن، معتقدند که «آموزش مهارت‌های زندگی»، نقش بسیار تعیین‌کننده‌ای در پیش‌گیری از بروز مشکلات، رویارویی و مقابله با آنها و سرانجام، «بهبود کیفیت زندگی انسان‌ها» دارد و اگر با دیدگاه‌ها و آموزه‌های دینی همراه شوند، آثاری پایدار و مثبت در روان انسان‌ها برجای می‌گذارند.

با توجه تجارب جوامع گوناگون، بهترین سن برای آموزش، شش تا شانزده سالگی است، به گونه‌ای که آموزش جهانی مهارت‌های زندگی، پیش از دوران دبستان آغاز و به تدریج کامل می‌شود. در این مسیر، باید دانست که «تربیت»، کوششی اخلاقی است که توجه به بنیان‌های دینی و فرهنگی در آن بسیار مهم می‌باشد.

نوشتار حاضر، در فصل‌های متعدد می‌کوشد با استناد به آموزه‌های دینی، زمینه‌ها و راه‌های افزایش قدرت ابتکار و نوآوری دانش‌آموزان را در عرصه‌های گوناگون دانش فراهم سازد و توصیه‌هایی نیز به مربیان، آموزگاران و اولیا ارائه می‌دهد.

آموزش اخلاق و مهارت‌های زندگی، هدف اصلی دستگاه آموزشی- تربیتی است. این اثر در فصول متعدد، چگونگی آموزش مهارت‌های زندگی و راهکارهای مورد استفاده برای دستیابی به هدف را کاویده است تا قوه‌ی خلاقیت دانش‌آموزان بارور شود و در عرصه‌ی دانش و زندگی از آن بهره‌مند گردند.

امروزه، درباره‌ی کاستی‌های آموزش مطالب بسیاری به سبک سنتی «خطابه و سخنرانی» بیان شده و به رشته تحریر درآمده است، ولی از دیگر سو، آموزگاران باتجربه و پژوهشگران تعلیم و تربیت می‌کوشند آموزش را با تحقیق و تفکر همراه نموده، ضمن درگیر کردن

مستقیم دانش‌آموزان با موضوع مورد بحث، وی را به فعالیت وادارند. این روش هرچند کند و همراه با آزمون و خطاست، ولی آموزشی عمیق و ماندگار و در عین حال شیرین برای دانش‌آموزان به ارمغان می‌آورد.

براساس مطالب کتاب، در سبک سنتی آموزش، در پایان هر درس، آموزگاران نتایج را به صورت گزاره‌های آمرانه و انشایی در قالب خطابی، برای دانش‌آموزان بیان می‌کند. شاگردان نیز به صورت انفعالی، باید‌ها و نبایدها را حفظ می‌نمایند تا بتوانند در جلسه‌ی امتحان به خوبی به آنها پاسخ دهند و بدون آن که خود درباره‌ی آن اندیشیده باشند، آن را در عمل اجرا کنند؛ بنابراین، هنگام روبه‌رو شدن با موقعیت‌های جدید و ناآشنا، قدرت ابتکار و خلاقیت ندارند و رفتار اخلاقی را از غیراخلاقی تشخیص نمی‌دهند. از سوی دیگر، معمولاً دانش‌آموزان، به ویژه در سنین نوجوانی، در برابر دستورهای آمرانه و خطابی از خود مقاومت نشان می‌دهند، در حالی که اگر فعالانه به نتیجه‌ی اخلاقی آن دست یافته باشند، دیگر با چنین رویکردی روبه‌رو نخواهیم بود.

فرق عمده‌ای که در روش فعال این درس (دینی و اخلاق) و دروس دیگر وجود دارد، این است که ما معتقدیم ریشه‌های گرایش به دین و اخلاق، فطری است و اگر انسان در شرایط متعادل روحی به سر ببرد و صفای ضمیر داشته باشد، به راحتی گرایش به اخلاقیات و کمالات اخلاقی در او رشد می‌یابد، در حالی که در دروس دیگر این گونه نیست؛ از این رو، استفاده از روش فعال در آموزش اخلاق بیشتر اهمیت بیشتر دارد؛ افزون بر آن، چون بچه‌ها صفای باطنی بیشتری در مقایسه با بزرگسالان دارند، به خوبی می‌توان با فعال کردن آنها و پرورش قدرت تفکر و خلاقیت در آنان، به ایشان کمک کرد تا نکات ظریف اخلاقی را به دست آورند.

افزون بر این، در شرایط فرهنگی کنونی، با توجه به حجم گسترده‌ی اطلاعاتی که در اختیار نوجوانان است و رشد آگاهی‌ها و بالا رفتن قدرت درک و تجزیه و تحلیل آنها در مقایسه با گذشته، روش‌های سنتی توان مقابله با تبلیغات مخرب فرهنگ غرب را ندارند، چه این که تبلیغات و آموزش‌هایی که در جذاب‌ترین قالب‌های هنری و با پیشرفته‌ترین ابزارهای الکترونیکی ارائه می‌شوند، تقریباً هیچ جای امنی در خانه و مدرسه باقی نگذاشته‌اند و



بسط سخن در این مقام بی‌نیاز می‌کند. مقاله‌ی نخست براساس تعریف حرفه و تمایز آن از شغل، کار و حرفه‌نما و نیز تعریف اخلاق حرفه‌ای در دو رهیافت مدیریت منابع انسانی و مدیریت راهبردی، بررسی تطبیقی پنج‌وجهی بین وضعیت جامعه‌ی ما در اخلاق حرفه‌ای، پیشینه‌ی تاریخی اخلاق حرفه‌ای در تمدن ایران باستان، جایگاه آن در آموزه‌های دینی و تمدن اسلامی و نقش راهبردی آن در جهان صنعتی ارائه می‌دهد.

اصل این بررسی در مقام توصیف، سخن مولانا در مثنوی است:

بر سر گنج‌گدایی مرده‌ام/ زان که اندر غفلت و در پرده‌ام

در این میان، در این مقاله، سه نکته مورد بحث قرار گرفته است: نبود تعامل اثربخش بین سازمان‌های اجرایی و صنعتی با دانشگاه، کم‌کاری پژوهشگران علوم انسانی، به ویژه اخلاق پژوهان.

مقاله‌ی دوم از جایگاه اخلاق حرفه‌ای خردمندی و پیشه‌وری در ایران باستان بحث می‌کند. در ایران باستان، پیشه‌ور راستین باید کار خود را همسو با ذات نیکوی انسانی انجام دهد. چنین پیشه‌وری را جوانمرد می‌خواندند. در عصر هخامنشیان، با تأثر از مصر باستان، اتحادیه‌های حرفه‌ای وجود داشت که بر اخلاقی بودن مشاغل نظارت می‌کرد.

عادلانه بودن دستمزد در دوران هخامنشیان، عنوان مقاله‌ی سوم است. نظام جامع پرداخت یا جبران خدمت، امروزه، از مسائل مهم و چندتباری است و عادلانه بودن آن دغدغه‌ی اصلی پژوهشگران در اخلاق حرفه‌ای به شمار می‌رود. نویسنده‌ی این مقاله براساس گل‌نیشته‌های قرائت‌شده‌ی تخت جمشید، وضعیت پرداخت حقوق و پاداش را گزارش می‌کند یا توجه به عناصری مانند سختی کار و حقوق کودکان و زنان، ثابت می‌نماید که دستمزد در دوران هخامنشیان، در مجموع، عادلانه بود.

پیشدادیان و کیانیان، امروزه، به اسطوره‌ها پیوسته‌اند، ولی فردوسی در *شاهنامه*، البته نه به سبک مورخ، از آن دوران سخن گفته است. مؤلف مقاله‌ی چهارم براساس گزارش *شاهنامه*، اوصاف اخلاقی صاحبان مشاغل در این دوره را تحلیل می‌نماید. مشاغل در این دوره بر سه گونه تقسیم می‌شود. هر گروهی از مشاغل، واجد اوصاف اخلاقی ویژه‌ای است. نویسنده، فرضیه‌ی خود را مبتنی بر شایسته‌سالاری در حرف نشان می‌دهد.

شناخت ارزش‌های اخلاقی در ایران زمان ساسانیان، آخرین مقاله از بخش نخست است. نویسنده‌ی این مقاله، پس از مقدمه‌ای در نشان دادن ساختار حکومتی و مدنی دوران ساسانی، براساس متون پهلوی، درباره‌ی ارزش‌های اخلاقی، به ویژه اخلاق در تعامل اجتماعی و وظایف اخلاقی پادشاهان، بحث می‌نماید.

بخش دوم، اخلاق حرفه‌ای در آموزه‌ها و معارف اسلامی با پژوهشی در استقلال قاضی آغاز می‌شود. این مسئله، که اهمیت راهبردی در اخلاق قضا دارد، کم و بیش، مورد بی‌توجهی پژوهشگران قرار گرفته است.

نویسنده‌ی دانشمند مقاله‌ی ششم، بر مبنای تعریف اخلاق قضا به رفتار قضایی، ابعاد مختلف استقلال قاضی و عوامل تهدید کننده، آن را تحلیل می‌کند و سپس با ارجاع آداب قضا به احکام قضا، الزامی کردن آداب قضا را تبیین می‌نماید.

عدالت قاضی و نقش آن در عدالت قضا، هفتمین مقاله‌ی مجموعه است. در این مقاله، با سه رهیافت فقهی، حقوقی و اخلاقی، عدالت قاضی و جایگاه آن در قضا تحلیل می‌شود. «عدالت در قاضی» با رهیافت اخلاق صاحبان حرفه و «عدالت در قضا» با رهیافت سیستمی‌نگر و راهبردی مورد بحث قرار می‌گیرند تا تمایز و ارتباط آن دو نمایان گردد.

مقاله‌ی هشتم، فرضیه‌ای نو به میان می‌آورد که اثبات آن، گستره‌ی معرفتی اخلاق را از قبیل اخلاق حرفه‌ای تحت تأثیر ژرف قرار می‌دهد. مسئله‌ی این مقاله، پرسش از جایگاه اخلاق نبوی ۹ در رسالت پیامبر گرامی خداوند ۹ است و براساس آیات، روایات و برخی شواهد تاریخی اثبات می‌شود که اخلاق حضرت ۹، معجزه‌ی نبوی ۹ و در رتبه‌ی فروتر از قرآن، در مجالی فراخ‌تر به تحلیل تاریخی مسئله بیشتر بپردازد.

اخلاق حرفه‌ای بر سبک ارتباطی معینی استوار است. روان‌شناسان، الگوی اثربخش ارتباطی را الگوی قاطعیت می‌نامند که از صداقت، صراحت، احترام اصیل متقابل و خودمختاری با استقلال تألیف می‌شود و الگوی سلطه‌گری، سلطه‌پذیری و پرخاشگری را، که فاقد برخی از مؤلفه‌های یادشده‌اند، غیراثربخش یا مرضی می‌دانند. نویسنده‌ی مقاله‌ی دهم این فرضیه را به *نهج‌البلاغه* عرضه می‌کند که الگوی رفتار ارتباطی امیرمؤمنان 7 و توصیه‌ی ایشان به مدیران و کارگزارانشان، الگوی قاطعیت است.

چهار مقاله، بحث مهم امانت‌داری در حرفه را مورد تحقیق قرار داده‌اند. در مقاله‌ی دهم، متناسب با پیچیدگی و توسعه‌ی سازمانی حرفه‌ها در محیط جهانی کسب و کار، مفهوم امانت‌داری تعریف موسعی یافته و ابعاد آن در منابع انسانی، منابع مالی، برند، رقابت و اطلاعات ارزیابی شده است.

مقاله‌ی یازدهم، پی‌آمد امانت‌داری و عوامل آن را بررسی می‌نماید و مانند مقاله‌ی پیش، با رهیافت درون‌دینی (آیات و روایات)، آثار زیان‌بار خیانت و برکات فردی و اجتماعی امانت‌داری و نیز عوامل ترویج امانت‌داری را تحلیل می‌کند. ایمان به خدا، سپردن امانت به فرد امین و خودداری از اعتماد ساده‌لوحانه، امنیت معیشتی، نظارت و بازرسی، از مهم‌ترین عوامل ترویج امانت‌داری در حرفه است.

دو مقاله‌ی دیگر مبانی فقهی امانت‌داری در حرفه را بررسی می‌کند. در این دو مقاله، اقسام امانت در نگاه فقهی به شرعیه و مالکانه و اقسام امانت مالکانه و تحلیل ماهیت رابطه‌ی امانی در عقود مختلف، به تفصیل، بحث شده‌اند. مقاله‌ی سیزدهم دیدگاه رایج درباره‌ی این که «امین ضامن نیست»، مورد چالش قرار می‌دهد و نظریه‌ی فقها در اسباب ضمانت در امانت را توسعه می‌بخشد، یعنی مفهوم «تعدی و تفریط» را به «انجام آنچه مجاز نیست و ترک آنچه ترکش روا نیست.» توسعه می‌دهد. می‌توان این تعریف را با مفهوم‌سازی جدیدی که مقاله‌ی دهم با رهیافت اخلاق حرفه‌ای به میان می‌آورد، مقایسه کرد. مقاله‌ی دهم، امانت‌داری را براساس بهره‌وری تعریف می‌کند.

امروزه، کم‌فروشی در محیط جهانی کسب و کار، ابعاد بسیار زیادی یافته است. مقاله‌ی چهاردهم با جست‌وجو در آیات و روایات، ابعاد و پی‌آمدهای کم‌فروشی را بررسی می‌کند. مفسران و فقها در اطلاق تطفیف اختلاف‌نظر دارند. برخی برآن‌اند که تطفیف در «ویل للمطففین»، تنها کم‌فروشی در امور قابل کیل و وزن است و اموری که مثلاً با متر اندازه گرفته می‌شوند، حکماً به آن ملحق می‌گردند. نویسنده با رهیافت تحلیل مفهومی و روش‌های تفسیری، فرضیه مطلق بودن تطفیف را در هرگونه داد و ستد و هر نوع میزان و سنجش بررسی می‌کند؛ به همین دلیل، این مقاله یافته‌های نو در تاریخ مسئله دارد.

مقاله‌ی پانزدهم معامله با جهت‌گیری نامشروع را تبیین می‌نماید. برخی داد و ستدها



حرام‌اند، مانند خرید و فروش امور محرّم، ولی برخی داد و ستدها -فی نفسه- حرام نیست، مانند خرید و فروش چوب. در این گونه داد و ستدها، ممکن است خریدار به قصد استفاده‌ی نامشروع خرید کند. اگر فروشنده به این امر واقف باشد، ولی خود قصد نامشروع نکند، داد و ستد وی چه حکمی دارد؟ این مسئله را می‌توان از سه حیث مطرح کرد: فقهی، حقوقی و اخلاق. امروزه، چنین داد و ستدهایی در ابعاد مختلف حرفه‌ها رواج دارد. پول‌شویی، اعطای تسهیلات مالی برای قاچاق و... نمونه‌های رایج آن است. نویسنده، فرضیه‌ی حرمت شرعی و خلاف اخلاق بودن چنین معامله‌هایی را مستدل ساخته است.

امروزه، داد و ستدهای فریبکارانه، که فقها در قاعده‌ی غرور از آن بحث می‌کنند، ابعاد پیچیده‌ای در محیط جهانی کسب و کار یافته است. جذب مشتری با تبلیغات دروغین و فریبنده و فروختن کالایی که مورد توافق مشتری نیست، ابعاد مختلف داد و ستد فریبکارانه به شمار می‌رود. مقاله‌ی شانزدهم مسئولیت‌های اخلاقی و نیز مسئولیت‌های حقوقی چنین داد و ستدهایی را ارزیابی می‌کند.

یکی از شاخه‌های اخلاق حرفه‌ای، اخلاق آموزش و پرورش اس‌تو اخلاق تدریس، از مسائل مهم این حوزه‌ی معرفتی به شمار می‌رود. مقاله‌ی هفدهم براساس فلسفه‌ی اخلاق اسلامی، مبانی و اصول اخلاق تدریس را توضیح می‌دهد.

مقاله‌ی نوزدهم، سرآغاز سومین مجموعه، یعنی اخلاق حرفه‌ای در تمدن اسلامی، است. اخلاق هنر، از چالش‌های مهم دهه‌های اخیر می‌باشد. در این مقاله، دیدگاه فارابی درباره‌ی ارزش‌گذاری اخلاقی مضمون هنری را تحلیل می‌نماید.

یکی از مباحث سزاوار تأمل در تمدن اسلامی، تأسیس نهادهای نظارتی بر اخلاق شهروندی است. مقاله‌ی بیستم وظایف و اختیارات چنین نهادهایی را مورد تحلیل قرار می‌دهد. تاریخ مسئله نشان می‌دهد که در تعیین اختیارات این نهادها، ابتدا، با رهیافت فقهی و آن‌گاه با رهیافت مدیریتی، دو گونه نظریه‌پردازی به میان آمده است. این دو رهیافت، هنوز، در نظریه‌پردازی رواج دارند؛ به همین دلیل، نویسنده این دو را به صورت تطبیقی بررسی می‌کند. شایسته‌سالاری از جهات مختلفی در اخلاق حرفه‌ای مورد بحث قرار می‌گیرد. از سویی، حق افراد و کارکنان، برخورداری از مدیران لایق و منصف است و از سوی دیگر، اقتضای

امانت‌داری در استفاده از منابع انسانی، شایسته‌سالاری است. مقاله‌ی بیست‌ویکم، این مسئله را در قلمرو شرقی نظام‌مند و گسترده‌ای شرح می‌دهد. در مقاله‌ی حاضر، در دامنه‌ی محدود دیوان رسایل، به بیان شروط انتصاب به این دیوان، نحوه‌ی احراز شرایط و مقایسه‌ی بین آنچه نظریه‌پردازان آن دوره گفته‌اند، با آنچه در عمل به آن پایبند شده‌اند، می‌پردازد. نقش اخلاق حرفه‌ای و باورهای دینی در توسعه‌ی کسب و کار در ایران، پس از حمله‌ی مغول، موضوع تحقیق در مقاله‌ی بیست‌ودوم است. از دوره‌ی ایلخانان، نفوذ فتوت غیرسیاسی در شهرنشینان، به اهل فتوت فرصت داد که با مشارکت در تعریف مبانی نظری تشکیلات دنیوی اهل حرفه (اصناف)، تقدس بخشیدن به کار و نیز به سلسله مراتب صنفی، اخلاق حرفه‌ای آنها را براساس باورهای دینی- فتوتی تدوین کنند. این مقاله، می‌تواند سرآغاز پژوهش‌های محقق در نقش اخلاق حرفه‌ای در بازسازی تمدن ایران اسلامی پس از حمله‌ی مغول باشد.

یکی از مباحث اخلاق حرفه‌ای، به اخلاق رهبری و مدیریت شهری برمی‌گردد. در مدیریت شهری، استیفای حقوق و منافع شهروندان، از مهم‌ترین وظایف کارگزاران است. مقاله‌ی بیست‌وسوم از مقدمه‌ای در ساختار حکومتی عصر صفویه، نهادهای مسئول در قبال حقوق و منافع عمومی و روش‌های آنان را بررسی می‌نماید.

بخش چهارم مجموعه‌ی حاضر، به طرح چالش‌های جدید، بررسی‌های تطبیقی و موردپژوهی اختصاص دارد. این بخش شامل چهار مطالعه‌ی نظام‌مند به شرح زیر است:

رابطه‌ی اخلاق و قانون، به دلیل کثیرالاضلاع بودن، از مسائل پیچیده‌ی فلسفه‌ی حقوق و فلسفه‌ی اخلاق است. نیاز به ممیزی اخلاقی در مقام وضع قانون، از مسائل مهم در اخلاق حرفه‌ای به شمار می‌رود. مقاله‌ی بیست‌وچهارم این مسئله را با مذاقه‌ی فراوان و تحلیل تاریخی و حقوقی مورد بحث قرار داده و نتایج جدیدی عرضه کرده است.

انطباق اخلاقیات حاکم بر تجارب در جهان صنعتی با آموزه‌های دینی، چالش‌های فراوانی فراوری مدیران بنگاه‌های کسب و کار قرار داده است. مقاله‌ی بیست‌وپنجم، با عرضه‌ی آخرین اصول اخلاقی تجارت به فقها و اسلام‌شناسان ایرانی و تحلیل دیدگاه آنان با روش دفی، فرضیه‌ی خود را در انطباق اخلاق تجارت با آموزه‌های اسلام به اثبات می‌رساند.

سرمادی سازمان‌ها، که در دهه‌های اخیر مورد توجه بنگاه‌های بزرگ کسب و کار قرار گرفته، نظر عالمان اخلاق را نیز به خود جلب کرده است. براساس مدل‌های رایج سرمادی سازمان، به ویژه مدل EFQM، توجه به مسئولیت‌های اخلاقی و اجتماعی سازمان و برخورداری از کارشناسان اخلاق حرفه‌ای ضروری است. مقاله‌ی بیست‌وششم با گزارش اجمالی از مدل‌های سرمادی، نقش آن در جاری‌سازی اخلاق در سازمان و نیز بررسی تطبیقی سرمادی سازمان به منزله‌ی نظریه‌ای با آموزه‌های اسلامی می‌پردازد. جهت‌گیری کاربردی مجموعه‌ی حاضر، نیازمند ارائه‌ی نمونه‌ای از امکان اخلاقی‌سازی سازمان‌های کسب و کار است. مقاله‌ی بیست‌وهفتم با بررسی موردپژوهانه، راهکار عملی تدوین منشور اخلاقی سازمان را نشان می‌دهد. روش‌شناسی تدوین، مدل طراحی و نحوه‌ی آماده‌سازی منشور اخلاقی براساس تجربه‌ای ارائه می‌شود که در شرکت سیمان داراب به راهنمایی مدیر گروه اخلاق حرفه‌ای دانشگاه تهران به دست آمده است.



پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی  
پرتال جامع علوم انسانی